

кластеризация дисциплин. Получена регрессионная модель влияния уровня знаний по высшей математики на успеваемость по статистике.

RESUME

The article is devoted to the study of the possibilities of using econometric methods to analyze student performance data. The relationship between the level of school preparation in mathematics as a profile subject and the success of studying mathematical and humanitarian disciplines is analyzed. Clustering of disciplines was carried out. A regression model of the influence of the level of knowledge in higher mathematics on academic performance in statistics is obtained.

ӘОЖ 657.633.5

Білім алушы: Дусенова М.У., студент

Ғылыми жетекші: Джакупова А.Қ., жетекші

«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» КеАҚ, Орал қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АУДИТОРЛЫҚ DAҒДАРЫСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АННОТАЦИЯ

Мақалада Қазақстан Республикасындағы аудиторлық қызметті реттеу мен бақылаудың бірыңғай жүйесінің болмауымен, аудиторлар мен консультанттардың кәсіби деңгейінің төмендеуімен қатар жүретін аудиторлық қызмет дағдарысының мәселелері қарастырылады. Біздің ойымызша, республикадағы аудиторлық дағдарыс аудиторлық қызметті реттеу мен бақылаудың бірыңғай жүйесінің болмауымен, аудиторлар мен кеңесшілердің кәсіби деңгейінің төмендеуімен, көптеген аудиторлардың басқа коммерциялық және мемлекеттік құрылымдарға кетуімен, басқа елдерге көшу және т.б.

Бүгінгі таңда Қазақстанда толық және жүйелі шешім жоқ, өйткені ішкі аудитті нормативтік реттеу мәселесі шешілмеген. Мақала ішкі аудиттің қызметін зерттеу және дамыту мәселелеріне арналған. Әлемдегі ішкі аудиттің дамуы жағдайында Қазақстандағы ішкі аудитті дамытудың проблемалық мәселелері көтерілді. Осылайша, Қазақстанда оның қалыптасуының қазіргі кезеңіндегі мәселелерді шешу үшін ішкі аудиттің терминологиялық, теориялық және әдістемелік аппаратын объективті түрде жетілдіру қажет.

Кілт сөздер: дағдарыс, аудиторлық қызмет, бағалау, талдау.

Елбасы «Қазақстан-2050» атты стратегиясында әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру туралы өз жолдауында атап өткендей, Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында, өркенді де өршіл дамып келе жатқан қоғамның іргетасы тек қана осы заманғы, бәсекеге қабілетті және ашық нарық экономикасы бола алады. Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кірудің бірінші басымдығы әлемдік экономикаға ойдағыдай кіруі болып табылады. Осыған байланысты мемлекетті дамыту процесінде бухгалтерлік есепке алу, қаржылық есеп беру мен аудит жүйесін бара-бар дамыту ерекше өзектілікке айналады, өйткені бухгалтерлік есепке алудың, қаржылық есеп берудің және аудиттің мақсаты басқару шешімдерін қабылдау үшін мүдделі пайдаланушыларды экономикалық ақпаратпен қамтамасыз ету болып табылады [1].

Қазіргі уақытта Қазақстанда ұйымдардағы қаржылық-экономикалық қызметтердің сапасы мен тиімділігіне қойылатын талаптарды арттыру үрдісі байқалады. Аудиттің халықаралық стандарттарына көшуіне байланысты аудиторлық қызмет дамуының жаңа

кезеңі қарқын алуда.

Тәуелсіз ұйымдардың бірігуі, қосылуы, қосылуы және бөлініп шығуы арқылы ұйымдардағы құрылымдық өзгерістер компаниялардың мүлкіктік жағдайын объективті бағалау қажеттілігін жандандырды, ал аудиторлық фирмалар бағалау қызметіне ерекше күш жұмсады.

Аудиторлық қызметтер нарығының дамуының маңызды тенденцияларының бірі олардың консалтингпен үйлесуі болып табылады. Анықталған қателер мен дәлсіздіктерден басқа, аудиторлар өз есебіне ағымдағы есеп саясатының ұтымдылығы, қолданылатын есеп әдістері мен қолданылатын бағдарламалық өнімдер туралы қорытындыларды, сондай-ақ оларды өзгерту және жетілдіру бойынша ұсыныстарды енгізе бастады. Нәтижесінде аудиторлық есептің аналитикалық бөлігінде кеңес беру элементтері пайда болды.

Аудиторлар есептілікке аудиттелетін ұйымның қаржылық жағдайын және есепті жылдан кейінгі жылдағы қызметтің үздіксіздігін бағалауды қоса бастады. Қаржылық жағдайды бағалауды аяқтау үшін кәсіпорын қызметінің қаржылық нәтижелеріне жеткілікті егжей-тегжейлі талдау жүргізу қажет: сату көлемінің, пайданың, жекелеген өнімдердің рентабельділігінің өзгеру қарқынын есептеу, төлем қабілеттілігі мен несие қабілеттілігін, қаржылық тұрақтылықты бағалау. [2].

Демек, аудитордың назары тек бухгалтерлік есепті ұйымдастыруға ғана шоғырланып қоймайды, ол қаржылық, кейбір жағдайларда басқарушылық талдауды да жүргізеді. Елімізде аудиторлық қызметтің дамуымен аудиттелетін ұйымның қызметін талдауға көбірек көңіл бөлінуде, бұл аудиттің сапасын арттыруға ұмтылумен және есеп берудің сенімділігі туралы қорытындылардың сенімділігімен байланысты. Ол үшін аудитор таза бухгалтерлік қызмет шеңберінен шығатын ақпаратты зерттеуді көздейтін қызметтің барлық салалары туралы түсінік алуы керек. Дегенмен, даму процесі, әдетте, дағдарыстық кезеңдерден өтеді. Біздің ойымызша, республикадағы аудиторлық дағдарыс аудиторлық қызметті реттеу мен бақылаудың бірыңғай жүйесінің болмауымен, аудиторлар мен кеңесшілердің кәсіби деңгейінің төмендеуімен, көптеген аудиторлардың басқа коммерциялық және мемлекеттік құрылымдарға кетуімен, басқа елдерге көшу және т.б. [3].

Өкінішке орай, сан жағынан да, сапа жағынан да даму үшін жеткілікті аудиторлық қауымдастықтың толықтырылуы жоқ. Тәжірибеші аудиторлар арасында әртүрлі себептермен (басқару жұмыстары, білім деңгейін көтерудің қолжетімді жүйесінің және жүйелі түрде өзін-өзі тәрбиелеу мүмкіндігінің болмауы) кәсіби білімін жоғалтқан мамандардың саны айтарлықтай. Аудиторлық қауымдастықтың ішкі мәселелері аудиторлық қызметтерді қолдану объектілері болып табылатын компанияларда бухгалтерлік есеп пен есептілікті қалыптастыру және жүргізуге байланысты мәселелермен инерциялық түрде еселенеді.

Жағдай Қазақстанның әлемдік экономикалық жүйеге интеграциялануына байланысты халықаралық деңгейге жету үшін экономикалық ойлауды сөзсіз қайта құрумен, оның ішінде нарық субъектілерін ХҚЕС бойынша бухгалтерлік есепке міндетті түрде көшірумен және ұлттық есеп жүйесін айтарлықтай реформалаумен қиындады. Бұл айтарлықтай шығындарды және ұзақ уақытты қажет етеді. [4].

Бухгалтерлік есеп, көптеген менеджерлердің пікірінше, соның ішінде, және бухгалтерлер, салық есебіне қатысты екінші орынды алады, бұл ретте бухгалтерлік есептің басымдығы даусыз болуы керек, өйткені ол кез келген пайдаланушылар үшін жалғыз ақпараттық база және салық міндеттемелерін есептеу үшін негіз болып табылады. Сондықтан ол қаншалықты сауатты жеткізіледі, ұйымның қаржылық жағдайы дұрыс бағаланады, салықтар есептеліп, төленеді.

Біздің ойымызша, бүгінгі бухгалтердің кәсіби даярлық деңгейі кәсіпкерліктің даму қарқынына, республиканың заңнамалық базасына және экономикалық дамудың ұлттық ерекшеліктеріне сәйкес келмейтінін мойындау қажет. Нәтижесінде бухгалтерлік есеп пен қаржылық есеп берудің, салықтық және кедендік міндеттемелерді есептеудің және

олардың негізінде ұйымның басқару шешімдерін қабылдаудың сапасы қанағаттанарлықсыз деңгейде қалып отыр.

Біздің ойымызша, республикадағы бухгалтерлік есепті реформалаудың Қаржы министрлігі ұсынған тұжырымдамалық негізі екі фактор болған жағдайда нақты жүзеге асырылуы мүмкін:

– ұйымдардың басшылығы мен аудиторлар бухгалтерлік есептің ерекше маңыздылығы мен басымдылығын сезінуі тиіс, бұл тек Республикалық Қаржы министрлігінің мақсатты саясатының көмегімен мүмкін болады;

– аудиторлар мен бухгалтерлер өз уақытында сапалы ақпаратқа және білімді үздіксіз жетілдіруге деген қажеттіліктерін қанағаттандыра алуы керек.

Кез келген деңгейдегі аудиторлар мен бухгалтерлердің біліктілігін арттыру мәселесін шешу үшін, біздің ойымызша, аккредиттелген кәсіби аудиторлық ұйымдар арқылы мүмкін болады, бұл іс жүзінде аудиторлардың ағымдағы қызметі салаларында да практикалық кеңес беру жүйесін құруды қамтамасыз етеді. және ұйымдар, жүргізіліп жатқан реформалар.

Бухгалтерлер мен аудиторлардың көп санын олардың ағымдағы қызметін ұлттық ауқымда тоқтатпай осындай оқытумен қамту үшін аумақтық негізде бірнеше аккредиттелген аудиторлық ұйымдарды құру қажет.

Бұл мәселені шешудегі ең үлкен нәтижеге, егер мұндай мекеме аудит және бухгалтерлік қауымдастықтың жедел және болашақ міндеттерін шешуге көмектесетін арнайы кәсіби әдебиеттерді шығаратын баспа компаниясымен бірге осы мәселені шешсе, қол жеткізуге болады. [5].

Ал егер мұндай құрылымда аккредиттелген кәсіби аудитор ұйымының әдістемелік басшылығымен бухгалтерлердің кәсіби ұйымдары және бухгалтерлерді аттестациялау жөніндегі ұйымдар біріктірілсе, онда бұл шын мәнінде бірлескен жұмыста қажетті сауатты өңделген кез келген ақпараттың нақты көзі болады. аудиторлардың, бухгалтерлердің және бақылаушы органдар мамандарының заманауи деңгейде қызметі.

Осылайша, аккредиттелген кәсіби аудиторлық ұйымдар арқылы ұлттық ауқымда аудиторлар мен бухгалтерлердің біліктілігін арттыру және қолдау мәселелерін шешу аудиторлық ұйымдардың, бухгалтерлердің және Республика Қаржы министрлігінің келісілген іс-әрекеттері арқылы реформаларды жеделдетуге ғана емес, оң әсерін тигізуі мүмкін, сонымен қатар компаниялардың мемлекеттік органдармен қарым-қатынасы туралы.

Ұлттық стандарттар халықаралық стандарттар негізінде әзірленеді. Бірқатар елдерде халықаралық елдерді ұлттық ретінде пайдалану туралы шешім қабылданды.

Қазақстанда 1998 жылы шілдеде Аудиторлар палатасының конференциясында 12 аудит стандарты қабылданды, олар Халықаралық аудит стандарттары (ХАС) негізінде әзірленді және көптеген ұйымдарда қолданылады. Алайда, бұл ережелер бекітілген жоқ, өйткені «Аудиторлық қызмет туралы» Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 20 қарашадағы № 304-1 жаңа Заңы бұрын бұрынғысынан айтарлықтай ерекшеленіп, аудиторлық қызметтің тәуелсіздігіне баса назар аударған болатын. Ал 1999 жылдың сәуір-маусым айларында ғана. Қазақстанның Қаржы министрлігі бұл ережелер Аудиторлар палатасының конференциясында қабылданбағанымен, аудит жүргізудің негізгі ережелерін белгілейтін 12 стандарт әзірлеп, бекітті. 2006 жылғы мамырда «Аудиторлық қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңына түзетулер енгізілді, онда ХАС атап көрсетілді және халықаралық қаржылық есептілік стандарттарындағы сияқты, аудит осы заңға және халықаралық стандарттарға сәйкес жүргізілетінін белгілейді. Қазақстан заңнамасына қайшы келмейтін аудит стандарттары. Стандарттар аудиторлық іс-шараларды жүргізу тәртібіне, аудиттің және онымен байланысты қызметтердің сапасын жобалау мен бағалауға, сондай-ақ аудиторларды оқытуға және олардың біліктілігін бағалауға қойылатын бірыңғай талаптарды анықтайды. Аудит стандарттарының құндылығы олардың сақталуы аудиттің сапалы жүргізілуін, әдістеме мәселелері бойынша аудиттің бірізділігін, аудитке көзқарастардың бірлігін және аудиторлық есептерді

жасауды қамтамасыз ететіндігінде. Аудит стандарттары аудиттің сапасын сотта дәлелдеуге және аудитордың жауапкершілік дәрежесін анықтауға негіз болады. Аудит стандарттарының негізінде аудиторларды даярлаудың оқу бағдарламалары, сондай-ақ емтихандарға қойылатын бірыңғай талаптар қалыптасады. Сонымен қатар, стандарттар аудиторлық тәжірибеге жаңа әзірлемелерді енгізуді қамтамасыз етеді, клиенттерге аудит процесін түсінуге көмектеседі, тексерілетін субъектінің басшылығымен және мамандарымен келіссөздер жүргізеді. [6].

Қызмет көрсету сапасы аудитор мен бухгалтердің кәсібилігіне, сауатты басқаруына және жауапкершілігіне тікелей байланысты, бұл олардың қызмет көрсету нарығындағы беделін қалыптастырады, бұл осы ұйымдарды не таратуға (оның ішінде объективті себептермен лицензияларды қайтарып алу арқылы) мәжбүр етеді. немесе олардың қызметтерінің сапасы мен қызмет көрсету деңгейін арттыру.

Қорытындылай келе, Қазақстанның әлемдік экономикаға кірігуін жеделдету мақсатында аудит жүйесін реформалаудың негізгі бағыттарын, оларды іске асыру жөніндегі нақты тетіктерді жасау, шетелдік инвестициялардың ағынын молайту, халықаралық нарықтарда қазақстандық ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, қор нарығын жандандыру керек. Жоғарыда айтылған мәселелерді шешу үшін Қазақстанда нарық жағдайына бейімделудің қиындығына қарамастан, елде ғылыми-теникалық саясатты, маңызды теориялық және іс-тәжірибелік білім саласына айналатын нақты ғылыми әзірлемелерді жинақтаумен әлеуметтік-экономикалық қызметтің жаңа әрі озық нарықтық бағытын түбегейлі және қолданбалы зерттеу белсенділігін арттыра түсу керек. Елдің микроэкономикасын басқару құралына аса қажетті әр түрлі бизнес салаларындағы шаруашылық жүргізуші субъектілер қызметін талдау, аудит және басқару есебі сияқты арнайы ғылымдар мен оқыту пәндеріне айрықша маңыз беру керек. Сонымен бірге аудиторлық ұйымдардың сапасын арттыру үшін арнайы рейтинг жүргізіп, шетелдік «үлкен төрттікке» бәсекелес болатындай, және аудиторлыққа байланысты негізгі мәселелерді шешетіндей бірнеше шағын аудиторлық ұйымдарды біріктіріп үлкен компаниялар құру қажет. [7].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1.«Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылдың 14 желтоқсандағы Жолдауы –URL: <http://adilet.zan.kz> (Қарастыру күні: 14.11.2018 ж.)

2. Қазақстан Республикасының 12.11.2015 ж. № 392-V «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Заңы –URL: <http://adilet.zan.kz> (Қарастыру күні: 14.11.2018 ж.)

3. Алибекова Б.А., Мұхаметкәрім А.М., Тажикенова С.К., Нурхалиева Д.М., Зейнельгабдин А.Б., Ногербеков С.Н., Туребекова Б.О., Макыш С.Б., Карыбаев А.К. Мемлекеттік аудит: Оқулық/Жаңбыршин К.Е. редакциясымен– Астана: Л.Н.Гумилева ат. ЕҰУ, 2018 – 360б.

4. Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 3 қыркүйектегі № 634 Жарлығы –URL: <http://adilet.zan.kz> (Қарастыру күні: 16.11.2018 ж.).

5. Нугербеков С.Н. Мемлекеттік аудиттің халықаралық стандарттарын қолдану мәселесі//Мемлекеттік аудит. – 2018. -№1 (38). – 28-31 б.

6. Мемлекеттік аудит органдарының халықаралық ұйымының ресми сайты –URL: <http://www.intosai.org> (Қарастыру күні: 16.11.2018 ж.);

7. Слободяник Ю.Б. Особенности имплементации международных стандартов государственного аудита//Международный бухгалтерский учет – 2014. – 34 – С. 58-68;

8. Мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың жалпы стандарттары Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 11 қаңтардағы № 167 Жарлығы – URL: <http://adilet.zan.kz> (Қарастыру күні: 17.11.2018 ж.);

9. Сыртқы мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандарттарын әзірлеу мен бекіту қағидаларын бекіту туралы Республикалық бюджеттің

атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің 2015 жылғы 28 қарашадағы № 14-НҚ нормативтік қаулысы– <http://adilet.zan.kz> (ақпарат өңделген күн – 17.11.2018 ж.);

10. Сыртқы мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандарттарын бекіту туралы Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті Төрағасының 2016 жылғы 31 наурыздағы № 5-НҚ қаулысы– <http://adilet.zan.kz> (ақпарат өңделген күн – 17.11.2018 ж.);

11. «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылдың 5 қазандағы Жолдауы – <http://adilet.zan.kz> (ақпарат өңделген күн – 18.11.2018 ж.).

12. Schaltegger S., Zvezdov D. Bennett M, The Increasing Involvement of Accountants in Corporate Sustainability Management // Journal of the Asia-Pacific Centre for Environmental Accountability. – 2010.- December.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются проблемы кризиса аудиторской деятельности в Республике Казахстан, которые сопровождаются отсутствием единой системы регулирования и контроля аудиторской деятельности, снижением профессионального уровня аудиторов и консультантов. На наш взгляд, кризис аудиторской деятельности в республике сопровождается отсутствием единой системы регулирования и контроля аудиторской деятельности, снижением профессионального уровня аудиторов и консультантов, уходом многих аудиторов в другие коммерческие и государственные структуры, переездом в другие страны и т.п.

Сегодня в Казахстане нет полного и системного решения, потому что не решен вопрос нормативного регулирования внутреннего аудита. Нет концепции, нет единой характеристики, нет даже конкретно методических разработок внутреннего аудита, редко встречается анализ проблем и методов их решения и развернутые предложения по их принципиальному решению. Таким образом, необходимо объективно совершенствовать терминологический, теоретический и методический аппарат внутреннего аудита для решения проблем на современном этапе его становления в Казахстане.

RESUME

The article deals with the problems of crisis of auditing activity in the Republic of Kazakhstan, which are accompanied by the lack of a unified system of regulation and control of auditing activity, reduction of professional level of auditors and consultants. In our opinion, the crisis of auditing activity in the republic is accompanied by lack of a unified system of regulation and control of auditing activity, decrease in professional level of auditors and consultants, departure of many auditors to other commercial and state structures, relocation to other countries, etc.

Today in Kazakhstan there is no complete and systemic solution, because the issue of normative regulation of internal audit has not been solved. There is no concept, there is no unified characteristic, there are not even specifically methodological developments of internal audit, there is rarely an analysis of problems and methods of their solution and detailed proposals for their fundamental solution. Thus, it is necessary to objectively improve the terminological, theoretical and methodological apparatus of internal audit to solve problems at the present stage of its formation in Kazakhstan.

UDC 338.314

Student: Seytkalieva Zh.A., a student of 10 "E" class

Nazarbayev Intellectual School of Physics and Mathematics, Uralsk

Dosalieva A.M., student